

Мараєва В.В.

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України

НАСИЛЬНИЦЬКА РУСИФІКАЦІЯ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті зроблена спроба розкрити процес та наслідки насильницької русифікації українців, що відбувається на тимчасово окупованій території України. Розпочата ще 2014 року системна політика нав'язування громадянства Російської Федерації українським громадянам на окупованій території, зокрема в окремих районах Донецької та Луганської областей і в Криму, сьогодні поширюється на територію, окуповану Росією від початку широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. На початку вторгнення вивезення українських громадян у значній кількості випадків мало ознаки депортації. Росія вдалася до примусового переміщення осіб і навмисно створювала умови, за яких люди були позбавлені вільного та усвідомленого вибору щодо подальшого місця проживання. Була розгорнута пропагандистська кампанія, спрямована на заохочення росіян до всиновлення депортованих українських дітей. Країна-агресор активізує зусилля щодо зміни демографічного складу окупованої території України, щоб узаконити свої претензії на них. Дії, спрямовані на витіснення української мови та української навчальної програми і нав'язування російської системи освіти з російською мовою викладання в українських навчальних закладах порушують норми права збройних конфліктів, які забороняють державі-окупанту вносити необґрунтовані зміни до законів, що діють на окупованій території. Незаконні призовні кампанії та примусова мобілізація, викорінення української ідентичності і нав'язування російського мілітаризованого патріотизму серед української молоді, системне знищення основоположних прав та свобод, проведення комплексних заходів з метою придушення інакомислення, підриву українських систем державного управління, адміністрування, правосуддя та освіти – усе це свідчить про стійкі тенденції порушення Російською Федерацією міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права на окупованій території України.

Ключові слова: насильницька русифікація, тимчасово окупована територія України, війна Росії проти України, порушення прав людини, викорінення української ідентичності, міжнародне гуманітарне право, злочини Росії в Україні.

Постановка завдання. Окупація української території, репресії, арешти, дискримінація та примусова паспортизація місцевого населення, депортація українських громадян, зросійщення й мілітаризація дітей, викорінення української ідентичності – це лише частина системних злочинних дій Росії від початку її вторгнення в Україну. Розв'язавши криваву війну в Україні, найбільшу війну в Європі від 1945 року, Росія вчиняє дії, які не мають виправдання ані з військової, ані з моральної точки зору. Це злочини, які не мають строків давності.

Російська військова агресія проти України – це зазіхання на суверенітет, демократію, волю українського народу та його право на існування як української нації. Це загроза глобальному

демократичному порядку, безпеці, миру, міжнародним відносинам та економічній стабільності. Задача науковців сьогодні – акумулювати емпіричні матеріали, статистичні дані, що фіксують сучасні події. Це дасть можливість після закінчення війни сформулювати фундаментальні знання, які будуть мати не лише теоретичне, а й практичне значення для вироблення оптимальних рішень у всіх сферах внутрішньої і зовнішньої політики нашої держави, враховуючи складні й трагічні уроки минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема насильницької русифікації українців у ході війни Росії проти України, порушення прав людини на її тимчасово окупованій території ще не стала предметом окремого дослідження. Частково

тему висвітлювали у своїх працях Л. Чекаленко, С. Семенов, С. Цебенко, О. Бортник, Л. Наливайко, К. Катеринчук, К. Бортняк, О. Тарапон, Р. Потапенко та інші [3, 10, 17, 20–22]. У пропонуваній статті автором на базі матеріалів аналітичних звітів, журналістських розслідувань [7, 9, 11, 16, 19, 23] та інших джерел розкриваються питання примусової паспортизації українських громадян на тимчасово окупованій території, депортації українців, проведення Росією політики асиміляції, зокрема щодо українських дітей-сиріт та молодіжної політики, спрямованої на викорінення української ідентичності і нав'язування російського мілітаризованого патріотизму.

Метою статті є спроба розкрити процес та наслідки насильницької русифікації українців, що відбувається на тимчасово окупованій території України від початку вторгнення російських військ в Україну.

Виклад основного матеріалу. Русифікація (зросійщення) – це сукупність дій та умов, спрямованих на зміцнення російської національно-політичної переваги в Україні та серед українців, за допомогою яких відбувається переведення осіб неросійської національності на російську мову й російську культуру та їх подальша асиміляція.

Одним з інструментів, які Кремль використовує для русифікації окупованої території України, є паспортизація громадян. Це багатогранна стратегія, спрямована на те, щоб перетворити населення на росіян, використовуючи важелі впливу в усіх сферах життя.

Розпочата ще 2014 року системна політика нав'язування громадянства РФ українським громадянам на окупованій території, зокрема в окремих районах Донецької та Луганської областей і в Криму, триває й донині, поширюючись на території, окуповані Росією після 24 лютого 2022 року. Вона передбачає цілий ряд засобів примусу громадян України до набуття російського громадянства та порушує ряд норм міжнародного права.

Окупаційна влада, намагаючись набутти повного контролю над окупованою територією і населенням, яке там проживає, та встановити свій порядок, вдається до методів прямого і непрямого примусу українських громадян отримати російський паспорт. Від початку російської збройної агресії проти України у 2014 році здійснювалося нав'язування громадянства РФ населенню тимчасово окупованої території. Першими жертвами такої політики стали жителі АР Крим. Всі, хто проживав на території півострова на момент його окупації, почали автоматично вважатися

громадянами Росії, якщо у місячний строк вони не подали заяви про відмову від українського громадянства. Наступним кроком стало нав'язування громадянства РФ в окремих окупованих районах Донецької та Луганської областей. Згодом цей сценарій Росія продовжила реалізовувати і на території Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, окупованих від початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року.

Надання російського громадянства відбувалося у спрощеному порядку і передбачало подання заяви про відмову від громадянства України. Водночас сьогодні активніше, ніж раніше, окупаційна влада РФ застосовує практику створення таких умов, за яких проживання українців на окупованій території за відсутності паспорта громадянина РФ стає практично неможливим. Фіксуються факти обмеження належного правового захисту, доступу до реалізації майнових прав, права на працевлаштування, медичний захист, соціальну і пенсійну допомогу. За відмову від російського паспорта громадяни України отримували погрози щодо відібрання й подальшої депортації їхніх дітей до Росії, видворення зі свого місця проживання, застосування насильницьких дій тощо [14].

Навесні 2023 року президент Росії Володів Путін підписав указ, який передбачав депортацію громадян України з окупованої української території. Особи, які не отримали російського громадянства, стали вважатися іноземцями у відносинах з окупаційною владою. Зокрема, на території Криму вони не могли перебувати понад 90 днів протягом 180-денного періоду. За порушення «іноземцем» або «особою без громадянства» «режиму перебування (проживання) в Російській Федерації, що виявилось у відсутності документів, які підтверджують право на перебування (проживання) в Російській Федерації, або у разі втрати таких документів, неподання заяви про їх втрату до відповідного органу або ухилення від виїзду з Російської Федерації після закінчення певного терміну перебування» була передбачена адміністративна відповідальність та покарання у вигляді штрафу від 2 до 5 тисяч рублів з адміністративним видворенням за межі РФ. Тобто у разі, якщо людина на момент окупації Криму не мала реєстрації місця проживання на півострові й автоматично не отримала російського громадянства, або подала відмову від нього, то вона могла бути видворена з території півострову [9, с. 25].

У документі було заявлено, що громадяни України, які перебувають на окупованій території

і вирішили зберегти українське громадянство, можуть жити там до 1 липня 2024 року. Після цього вони могли бути депортовані [12]. Черговий указ Путіна, підписаний 20 березня 2025 року, зобов'язав громадян України, які нібито «не мають законних підстав для проживання (перебування) в РФ» (а відповідно і на тимчасово окупованій території України), «самостійно виїхати з Росії або до 10 вересня 2025 року включно врегулювати своє правове становище» [6]. Такий указ засвідчує, що Росія не впроваджує тимчасових заходів на окупованій території, а саме інтегрує цю територію у свій правовий, інформаційний, освітній та культурний простори. Де-факто окупаційна влада витісняє українське населення зі своєї ж території. Українців, які не бажають або вважають незаконним оформлювати російські паспорти чи посвідку на тимчасове проживання, окупаційна влада розглядає як «нелояльне населення» і заміщує їх своїми громадянами. Це вже відбувається на тимчасово окупованій території Донеччини, зокрема у Маріуполі [13].

Крім того, на окупованій українській території РФ розпочала проводити призовні кампанії та мобілізацію, яка відбувається у примусовий спосіб. На території Криму призов на строкову військову службу до своїх збройних сил РФ почала проводити з 2015 року. До 2016 року громадяни, які проживали в Криму і були призвані до збройних сил РФ, проходили військову службу на території окупованого півострова. Пізніше жителів Криму для проходження військової служби стали відправляти на всю територію РФ. У 2015–2021 роках на території окупованого Криму російська влада провела щонайменше 13 призовних кампаній, примусивши служити у збройних силах РФ 34 тисячі осіб [9, с. 26–27].

Від початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року громадяни України, які опинилися на окупованій території і були вимушені отримати російське громадянство, постали перед загрозою призову до збройних сил Російської Федерації та участі на її боці у війні проти України. Вперше російська призовна кампанія охопила окуповану територію Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей у жовтні 2023 року [19, с. 27].

Одним із поширених порушень Росією прав людини на тимчасово окупованій території став примус до відчуження майна українських громадян та його перереєстрація за російським законодавством. Так, за даними окупаційних статистичних джерел, на території Криму протягом

2014–2022 років росіяни незаконно провели понад 1,2 млн правочинів щодо житлових приміщень, як-от купівля-продаж, спадщина, дарування, приватизація [4]. За період 2014–2025 років окупанти шляхом залякування та переслідування змусили залишити домівки щонайменше 100 тисяч кримчан.

25 червня 2024 року Європейський суд з прав людини у своєму рішенні в міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» одноголосно визнав порушення 14 статей Європейської конвенції з прав людини та протоколів до неї. У своєму рішенні суд наголосив, що «РФ масово та систематично порушувала права людей в Криму, та не мала жодних підстав замінювати українське законодавство, українську правову систему в тимчасово окупованому Криму на власну» [1].

Американський Інститут вивчення війни (ISW) у своєму висновку зазначив, що «Кремль активізує зусилля щодо зміни демографічного складу окупованих територій України, щоб узаконити свої претензії на них» [15]. Депортовані з тимчасово окупованої території громадяни України зазнають утисків на території РФ. Так, на початку широкомасштабного вторгнення вивезення українських громадян у значній кількості випадків мало ознаки депортації, адже представники РФ прямо здійснювали примусове переміщення осіб і навмисно створили умови, за яких люди були позбавлені вільного та усвідомленого вибору щодо подальшого місця проживання. 12 березня 2022 року постановою уряду РФ №349 було передбачено розподіл за російськими регіонами українських громадян, які «вимушено покинули житлові приміщення та прибули депортовані з території України». Згідно з документом, 95 909 осіб мали розселити у 85 суб'єктах РФ. При цьому було заплановано тисячі українців депортувати в Сахалінську область, Приморський край та Республіку Бурятію – за понад 9 тисяч кілометрів від їхнього звичного місця проживання. В особливо вразливому становищі щодо нав'язування російського громадянства на території РФ опинилися ті українці, які на момент початку широкомасштабного вторгнення або через нього перебували в місцях цілодобового утримання. Це, зокрема, діти, позбавлені батьківського піклування, діти-сироти, особи з інвалідністю та ув'язнені [9, с. 44–45].

У рамках політики асиміляції, яка проводиться зокрема щодо українських дітей-сиріт, в Росії була розгорнута пропагандистська кампанія, спрямована на заохочення своїх громадян всиновлювати депортованих дітей, які нібито «через атаки з боку

України залишилися без сімей і були розкидані по різних притулках». Щоб стимулювати своїх громадян до всиновлення, російська влада пропонувала «одноразову виплату материнського капіталу та державну допомогу». Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець в інтерв'ю каналу ISLND TV 26 червня 2023 року зазначив, що за всиновлення дітей з України російські сім'ї отримують (залежно від кількості дітей) від 28 до 156 тисяч рублів щомісячно [2].

На окупованій території України російською окупаційною владою та федеральною владою, зокрема міністром освіти Росії та іншими високопосадовцями, вживаються дії для витіснення української мови та української навчальної програми і нав'язування російської системи освіти з російською мовою викладання в українських навчальних закладах. Такі дії порушують норми права збройних конфліктів, які забороняють державі-окупанту вносити необґрунтовані зміни до законів, що діють на окупованій території, зокрема, до Закону України «Про освіту» від 2017 року [8].

За даними аналітичного звіту «Політика росії щодо знищення ідентичності дітей на ТОТ України: підсумки 2024 року» [11], станом на жовтень 2024 року на окупованій Росією території перебувало понад 1,6 млн українських дітей віком до 18 років. Щонайменше 591 тисяча навчалися в школах, які були повністю переведені на російські стандарти [11, с. 3]. За російською навчальною програмою суворо обмежено викладання українською мовою, також вона порушує право українських дітей на освіту, яка виховує «повагу до власної культурної самобутності, мови і національних цінностей країни», в якій діти проживають, країни їх походження (Конвенція про права дитини, ст. 29 (1)(с)) [5]. Окрім того, нав'язувана Москвою освіта російською мовою на окупованій території України порушує міжнародні стандарти прав людини, зокрема заборону пропаганди війни, право дитини здобувати освіту рідною мовою та право батьків мати вибір щодо освіти своїх дітей.

Для навчання за російською освітньою програмою використовуються підручники з історії, які виправдовують російське вторгнення та зображують сучасну Україну як «неонацистську державу». Спеціально «відпрацьований» 2023 року новий підручник з історії, що охоплює XX–XXI століття та орієнтований на учнів 11-х класів (17–18 років), пропонує новий офіційний звіт про Другу світову війну, радянські часи та анексію Росією Автономної Республіки Крим і регіонів на Сході України. Цей підручник піддається критиці з боку

істориків по всьому світу за перегляд історії, а в міжнародній правозахисній організації Amnesty International (AI) його охарактеризували як «кричущу спробу незаконної індоктринації школярів» [16]. «Це надзвичайний інструмент пропаганди, трансформації та знищення культури, знищення знань, знищення історії, – зазначила генеральна секретарка AI Агнес Калламар. – Це шлях до численних порушень прав дітей і дорослих» [18].

Крім того, окупаційна влада вживає репресивних заходів до працівників закладів освіти на захоплених територіях, які відмовляються дотримуватися нав'язаних росіянами навчальних планів: погрожує їм, тримає під вартою та навіть застосовує тортури.

Особлива увага на окупованій території України приділяється молодіжній політиці, спрямованій на викорінення української ідентичності і нав'язування російського мілітаризованого патріотизму. Витрати на молодіжну політику в федеральному бюджеті РФ стрімко зростають з року в рік, а особливо – після широкомасштабного вторгнення в Україну. Так, від 2014 до 2025 року витрати зросли практично у 100 разів (від 0,71 до 70,9 млрд рублів) [7, с. 7; 11, с. 12]. Від 2021 року, коли була прийнята оновлена Стратегія національної безпеки РФ, питання патріотичного виховання молоді стало частиною безпекового виміру Росії. Одним із пріоритетних напрямів, на які виділяють чималі кошти, став розвиток дитячих і молодіжних рухів. На окупованій території України найбільш активними (станом на кінець 2024 року) були: російський рух дітей та молоді «Двіженіє первих», залучено понад 118,5 тисяч дітей; загальноросійський дитячо-юнацький військово-патріотичний рух «Юнармія», залучено понад 44,5 тисячі дітей; програма «Орлята Росії», залучено понад 89 тисяч дітей. Ця програма була створена 2021 року та передбачає залучення наймолодших дітей (з першого класу) до заходів русифікаційного та мілітаристського характеру, вона є першою сходинкою для подальшого переходу дитини до членства в «Двіженні первих» та «Юнарії» [7, с. 14–15].

Одним з інструментів, яким Російська Федерація впливає на свідомість дітей і молоді, став кадетський рух. На окупованій території України Росія використовує кадетські класи для мілітаризації, індоктринації та пропаганди служби в збройних силах РФ. Навчання учнів у кадетських класах включає посилене фізичне виховання, вивчення спеціальних військових предметів, дотримання дисципліни в класі, на кшталт

армійської служби. Станом на кінець 2024 року, за даними окупаційної влади, на окупованій території АР Крим функціонувало 260 кадетських та 16 козацьких класів, у яких навчалося 6 265 дітей. На окупованій території Херсонської та Запорізької областей функціонувало 22 кадетських класи, Луганської області – 86 класів. З вересня 2017 року в окупованому Донецьку функціонує так званий республіканський загальноосвітній заклад «Школа № 4 – Кадетський корпус», де понад 200 учнів готують до військової та «іншої державної служби» у РФ [11, с. 10]. Як зазначила Катерина Рашевська, юристка Українського регіонального центру прав людини, після закінчення навчання у кадетських класах діти отримують можливість продовжити освіту без будь-якої оплати і навіть іспитів. Щоправда, у військових навчальних закладах на території Росії [16]. Також російська окупаційна влада відкриває на окупованій території України навчальні заклади військового спрямування. Так, 2016 року у Маріуполі та 2024 року у Севастополі були відкриті філії Нахімовського військово-морського училища (Санкт-Петербург) [11, с. 11].

Натомість для батьків, які хочуть зберегти українську ідентичність своїх дітей, єдиним виходом є приховані онлайн-заняття. За даними, отриманими незалежною міжнародною організацією Human Rights Watch від Міністерства освіти і науки України, понад 62,4 тисячі дітей на окупованій Росією території продовжували навчатися в українських загальноосвітніх навчальних закладах дистанційно [8, с. 1]. Проте такі заняття становлять серйозний ризик. «Українців можуть заарештувати на підставі застосунків, які вони мають на своєму мобільному телефоні», – зазначила Агнес Калламар. «Якщо це застосунок, який дозволяє дітям мати доступ до онлайн-освіти, яку проводять українці та за українськими навчальними програмами, це розглядається як спроба інакомислення, спроба відрізнятись від інших, відкинути пропаганду, і на цій підставі люди опиняються у в'язниці та свавільно утримуються під вартою» [18].

У доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини [19] зазначено, що існують стійкі тенденції порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права Російською Федерацією на окупованій території. Йдеться про системне знищення основоположних прав та свобод; комплексні заходи з метою

придушення інакомислення; підризу українських систем державного управління, адміністрування, правосуддя та освіти; впровадження російських систем і законодавчої бази; придушення проявів української культури та ідентичності, що впливають на кожний аспект повсякденного життя громадян.

Поширення російського законодавства на окуповані території України та нав'язування українцям російського громадянства в умовах окупації також суперечить фундаментальному принципу міжнародного гуманітарного права *status quo ante bellum*, порушує ряд норм міжнародного гуманітарного права щодо заборони примусу жителів окупованої території присягати на вірність державі-противнику та зміни громадянського статусу дітей. Нав'язування громадянства РФ неповнолітнім також має ознаки злочину геноциду в частині насильницької передачі дітей з однієї захищеної групи в іншу [8, с. 7].

Примус до набуття російського громадянства є засобом створення повністю російського середовища на окупованій території. РФ змінює демографічний склад населення – примушуючи до виїзду тих, хто не погоджується отримати паспорт і не може без нього вижити, і до «демонстрації лояльності» тих, хто залишається [23, с. 41].

Висновки. Нав'язування громадянства РФ мешканцям окупованої території і депортованим задля викорінення української ідентичності порушує основоположні принципи міжнародного публічного права: територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи. Таке нав'язування громадянства РФ також порушує універсально визнані права людини – не лише в контексті права на громадянство, а й щодо заборони нелюдського поводження, свавільного втручання у сімейне та приватне життя, право власності, право на збереження ідентичності, право на освіту та свободу пересування. Численні факти порушень норм Женевських конвенцій з боку Росії в Україні вже набули широкого міжнародного розголосу і неодмінно стануть обтяжувальними обставинами у міжнародних судах над російськими воєнними злочинцями.

Причини, хід та наслідки війни Росії проти України, злочинні діяння країни-агресора на території нашої держави: злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та ще багато інших питань неодмінно мають стати напрямками подальших досліджень науковців.

Список літератури:

1. Вирок ЄСПЛ у справі Україна проти Росії: що встановив суд, і які наслідки матиме рішення. URL: <https://zmina.info/articles/rishennya-yespl/>
2. Депортація продовжується. У Росії далі заохочують до усиновлення українських дітей. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-ukrayinskykh-ditey-prodovzhuyetsya-vyplaty-z-usynovlennya/32491844.html>
3. Катеринчук К.В., Бортняк К.В. Проблеми захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. Т. 33(72). № 1. С. 14–18.
4. Коаліція правозахисних організацій закликає владу визначитися, що робити з мільйонами незаконних майнових правочинів на окупованих територіях. URL: <https://zmina.info/news/koalicziya-pravozahysnyh-organizacij-zaklykaye-vladu-vyznachytysya-shho-robity-z-miljonamy-nezakonnymy-majnovymy-pravochynamy-na-okupovanyh-terytoriyah/>
5. Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
6. Лаб'як І. Путін наказав українцям залишити Росію: відомі час та умови. URL: <https://tsn.ua/politika/putin-nakazav-ukrayincyam-zalishiti-rosiyu-vidomi-chas-ta-umovi-2792181.html>
7. Молодіжна політика РФ як інструмент знищення ідентичності на ТОТ України. Аналітичний звіт. URL: https://almenda.org/wp-content/uploads/2024/12/Звіт_Молодіжна-політика-на-ТОТ.pdf
8. Навчання в окупації. Примусова русифікація системи освіти на окупованих територіях України. URL: <https://www.hrw.org/uk/report/2024/06/20/388318>
9. Нав'язування громадянам України громадянства РФ на окупованій території України та в РФ. Аналітичний звіт. 2024. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/03/passport_web.pdf
10. Наливайко, Л. Права і свободи людини та громадянина на тимчасово окупованих територіях: основні порушення та механізми захисту. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. №1. С. 14–20.
11. Політика Росії щодо знищення ідентичності дітей на ТОТ України: підсумки 2024 року. Аналітичний звіт. URL: https://almenda.org/wp-content/uploads/2025/03/Children_web_UA.pdf
12. Путін підписав указ, який дозволяє депортацію громадян України з окупованих територій. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-putin-ukaz-deportacija-hromadyan-ukrajiny/32382489.html>
13. Путін своїм указом вимагає від українців до 10 вересня виїхати з окупованої території та Росії або «врегулювати своє правове становище». URL: <https://zmina.info/news/putin-svoyim-ukazom-vymagaye-vid-ukrayinciv-do-10-veresnya-vuyihaty-z-okupovanoj-terytoriji-ta-rosiyi-abo-vregulyuvaty-svoje-pravove-stanovyshhe/>
14. Ржеутська Л., Соколова-Стех Г. «Паспортний терор» РФ. Як бути тим, хто в окупації. URL: <https://www.dw.com/uk/zitta-v-rosijskij-okupacii-brati-ci-ni-pasport-rf/a-65504433>
15. Росіяни активізують зусилля щодо зміни демографічного складу населення окупованих територій України – ISW. URL: <https://zmina.info/news/rosiyan-aktyvizuyut-zusyillya-shhodo-zminy-demografichnogo-skladu-naselennya-okupovanyh-terytorij-ukrayiny-isw/>
16. Русифікація в окупованій Україні. Розслідування Мережі журналістських розслідувань EBU. URL: <https://investigations.news-exchange.ebu.ch/russification-in-occupied-ukraine/index.html>
17. Семенов С.В. Історичні паралелі депортацій в Україні та їх повторення в сучасних реаліях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2025. Т. 36(75). № 1. С. 155–159.
18. Сидоржевський М. РФ активно русифікує українців в окупації – дослідження. URL: <https://www.dw.com/uk/rf-stvorila-na-okupovanih-teritoriah-ukraini-sistemu-rusifikacii-doslidzenna/a-67419513>
19. Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки. 24 лютого 2022 року – 31 грудня 2023 року. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-04/2024-03-20-ОНCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>
20. Тарапон О., Потапенко Р. Політика русифікації в Україні як засіб культурної асиміляції: історичний вимір. *Етнічна історія народів Європи*. 2021. Вип. 63. С. 121–127.
21. Чекаленко Л.Д. Русифікація українців: минуле як дзеркало сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2025. Т. 36(75). № 1. С. 174–182.
22. Цебенко С.Б., Бортник О.О. Порушення прав людини на тимчасово окупованій території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 50–53. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/12.pdf
23. Які інструменти РФ застосовує для окупації та підкорення населення тимчасово окупованих територій України? Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Спеціальна доповідь щодо ситуації на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/SpecialReport2025%20-%20ukr.pdf>

Maraieva V.V. FORCED RUSSIFICATION: HUMAN RIGHTS VIOLATIONS IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORY OF UKRAINE

The article attempts to reveal the process and consequences of the forced Russification of Ukrainians taking place in the temporarily occupied territory of Ukraine. The systematic policy of imposing Russian Federation citizenship on Ukrainian citizens in the occupied territory, in particular in certain areas of the Donetsk and Luhansk regions and in Crimea, which began in 2014, is now spreading to the territories occupied by Russia since the beginning of the large-scale invasion on February 24, 2022. At the beginning of the invasion, the deportation of Ukrainian citizens in a significant number of cases bore the hallmarks of deportation. Russia resorted to forced displacement of persons and deliberately created conditions under which people were deprived of a free and informed choice of their future place of residence. A propaganda campaign was launched to encourage Russians to adopt deported Ukrainian children. The aggressor country is intensifying efforts to change the demographic composition of the occupied territory of Ukraine in order to legitimize its claims to them. Actions aimed at displacing the Ukrainian language and the Ukrainian curriculum and imposing the Russian education system with Russian as the language of instruction in Ukrainian educational institutions violate the rules of the law of armed conflict, which prohibit the occupying power from making unjustified changes to the laws in force in the occupied territory. Illegal conscription campaigns and forced mobilization, the eradication of Ukrainian identity and the imposition of Russian militarized patriotism among Ukrainian youth, the systematic destruction of fundamental rights and freedoms, the implementation of comprehensive measures to suppress dissent, and the undermining of Ukrainian systems of state governance, administration, justice, and education – all this indicates a persistent trend of violations by the Russian Federation of international human rights law and international humanitarian law in the occupied territory of Ukraine.

Key words: forced Russification, occupied territory of Ukraine, Russia's war against Ukraine, human rights violations, eradication of Ukrainian identity, international humanitarian law, Russian crimes in Ukraine.

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 13.10.2025

Опубліковано: 05.12.2025